

İSLÂM TARİHİNDEKİ ÇALKANTILAR

Yahudi: "Henüz sizin Nebiniz son yerine tevdi edilmezden ve üstü örtülmezden önce hemen farklı sesler çıkmaya başladı"

İslâm tarihinde zaman içerisinde, Müslümanların kendi aralarında birçok çalkantılar, kavgalar, savaşlar meydana gelmiş, taraflar; kabile, aşiret, mezhep, tarafgirlik saikiyle birçok bölünmeler ve parçalanmalar yaşamışlardır. Taraflardan hemen her bir gurubun mutlaka bu işin başında rol alanları, uleması, danışmanları, taraftarları olmuş. Her birisi kendilerinin haklılıklarını ileri sürmüş, hepsi de kendilerine birtakım ayetleri ve rivayetleri esas alarak, kendileri için hüccet kabul ederek harekete geçmişlerdir.

Resulullah'ın (s) vefatından sonra belki de doğrudan ilk ortaya çıkan siyasî çekişme Medine-i Münevver'e de Saide oğulları sakifesinde Muhacirlerle Ensar arasında meydana gelen çekişmedir. Çünkü Resulullah'ın (s) vefatı üzerine, Ensar Saide oğulları sakifesinde (gölgeliğinde) toplanarak durumu, aralarında görüşmeye başlamışlardı. Olayın duyulması üzerine Hz. Ebu Bekir (ra),

yanına Hz. Ömer ile Ebu Ubeyde b. Cerrah'ı alarak oraya, Ensarın toplandığı yere gitmişlerdi. Bu görüşme ve tartışmada Muhacirlerin bulunduğu tarafta, belirttiğimiz üzere Hz. Ebu Bekir Siddik (ra), Hz. Ömer b. Hattab (ra) ve Ebu Ubeyde b. Cerrah (ra) yer alıyordu. Ensar ise Sa'd b. Ubade ve Hubab b. Münzir başkanlığında ikinci tarafı oluşturuyordu. Her iki taraf arasında öylesine tartışmalar meydana gelmişti ki kılıçların çekilmesine ramak kalmıştı.¹

Tarihçilerin rivayetlerine göre, Hz. Ali ile bir Yahudi arasında geçen şöyle bir konuşmadan söz edilir. Hz. Ali, bir Yahudi'ye, "Nebiniz Musa aranızdan kırk gün uzaklaşmakla, onun arkasından hemen buzağıya taptınız" diyerek onu kınamış. Yahudi de: "Henüz sizin Nebiniz son yerine tevdi edilmezden ve üstü örtülmezden önce hemen farklı sesler çıkmaya başladı: "منا أمير و منكم أمير" "Bizden bir emir ve sizden de bir emir olsun" diye tavırlarını ortaya koyarken, Muhacir-

ler de, hayır, "الأئمة من قريش" "İmamlar/yöneticiler, Kureyş'tendir"² diyerek Ensara itirazda bulunmuşlardı. Bunun üzerine Ensar da, "Öyleyse sizler Emir, bizler de vezir/danışman olalım, diyerek karşılık" verirler. İnsafı olarak düşünüldüğü takdirde, adamın söylediği yabana atılacak gibi değildir.

Burada idare kimin elinde olmalıdır, tartışması bulunuyor, neredeyse mesele silaha sarılmaya kadar varabilecek bir noktaya geliyor. Tartışılan konu, insanı dinden çıkaracak olan Allah'ı, kitaplarını, Resullerini inkâr ve ret meselesi değildir. Tartışılan konu, namaz, oruç, hac, zekât gibi konular da değildir. Tartışan taraflardan birisinde Ensar yer alırken, diğerinde Muhacirler bulunuyor. Tarafların her ikisi de fazilet sahibi kimselerdir, her ikisi de İslâm'a hizmette bulunmuşlar, bu konuda hayatlarını ortaya koymuşlardır. Hiçbir tarafın hizmeti ve yaptıkları asla inkâr edilemez.

Ensara bir bakalım, ilk yardım edenler, ilk defa Müslümanları himayelerine alıp bağışlarına basanlar onlardır. Evlerini onlara açarak kardeş olup, mal varlıklarına muhaciri ortak eden, ölümlerinde geride bıraktıkları mal varlıklarından pay almaları için vasiyette bulunanlardır.

Muhacirine bir bakalım, onlar da dinleri uğruna ilk eza ve cefa görenler, baskı altında tutulup işkence yapılanlar, ülkelerinden uzaklaştırılanlar, hatta ülkelerinden, çıkarılırlarken bir iğneyi bile almalarına izin verilmeyerek yalnızca dinlerini yaşama ve canlarını kurtarma niyetiyle ayrılıp gidenlerdir. Bütün bunları yaparken Allah ve Resulünün adına yapıyor ve hiçbir baskı ve zulme boyun eğmeden hareket ediyorlardı.

Evet, işte onlar böylesine örnek bir toplum idiler. Tüm İslâmî cihat hareketlerinde, masumları korumada, zalimleri hizaya getirmede işte bu örnek nesil vardı. Onların meziyetlerini, yaptıklarını anlatmaya kalkarsak, bir yazı değil, birkaç yazı bile yetmez, belki bu konuda ciltlerle eser okumak ve bir o kadar da yazmak gerekir. Ancak şu güç meselesi, iktidar olma hırsı o kadar tehlikeli bir şeydir ki bu yüzden akıl tutulmaları meydana geliyor, gören gözler görmez, işiten kulaklar işitmez, kalpler de anlamaz oluyor.³

Tarihçilerin yazdıklarına, rivayet ehlinin aktardıklarına bir bakalım. Hilafet makamına gelmezden önce Velid b. Abdulmelik, camiden neredeyse hiç çıkmayan ve bu nedenle de "Mescid Güvercini" anlamında "Hamame-tul-Mescid" diye anılan biri iken, hilafet makamına gelince, gücü ele geçirince içki içmeye başlar. "Mescid güvercini" olduğu günleri unuttur, o günleri hatırlamaz olur. Halife olmasından sonra bir keresinde Said b. Cubeyir kendisine: "Haber aldığımıza göre sen içki, şarap içermişsin, öyle mi?" dediğinde Velid b. Abdulmelik kendisine: "Aynı zamanda kan da içiyorum" diyerek cevaplar-ken, "Ben gücüme karşı olan kimsenin gözünün yaşına bakmaz, haklı veya haksızlığını dikkate almaz, hemen kafasını vururum" demeye getiriyordu.

Dikkat edilirse, güç insanı ne duruma getiriyor. Artık böyle bir durumda kişi makam ve mevki sarhoşu olmuşsa, etrafının kalabalık olmasına bakarak her şeyi yapabilirim noktasına gelebiliyor. Böylesi hiç düşünmeden, çelinmeden, Allah'tan korkmadan ve insanlardan utanmadan, her yolu kendileri için mubah görebiliyorlar. Sahnedeyken İslâm'ı sergilerlerken, perde arkasında istedikleri gibi her boyaya ve her renge girebiliyor. Allah'ın dinini az bir değere, dünya malına feda edebiliyorlar.

Oysaki Ensar, idarede bizim de varlığımız olsun, biz de buna ortak olalım ve "Bir Emir bizden, biri de sizden" derken, burada bir görev almayı isterlerken, yüce Allah'ın

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

"...İyilikte ve takvada (Allah'ın emir ve yasaklarını uygulama) yardımlaşın ama günahta ve taşkınlıkta yardımlaşmayın..." (Maide 5/2)

ayetini dikkate alarak böyle bir hizmete talip oluyorlardı.

Ancak Muhacirin, onları yönetimde ortak kılmayı kabul etmediler. Hz. Ömer (ra), bir kında iki kılıç olmaz, bir sürü de iki koç olmaz" diyerek, Ensarın bu işte ortak olamayacaklarını söylüyordu. Bu defa Ensar

وَأْمُرُهُمْ سُورَىٰ بَيْنَهُمْ

"...Onlar...İşlerini birbirlerine danışarak yaparlar..." (Şura, 42/38)

ayetini dikkate alarak, yönetimde danışman rolünü üstlenmeyi, vezirler olarak kabul edilmelerini istediler. Bunu yaparlarken endişeleri, idare tek elde kalırsa, şeriat'ta bunun bir krallığa dönüşebileceği endişesiydi. Yoksa onların birbirine karşı şüpheleri yoktu, hepsi de Hz. Ebu Bekir'i de, Hz. Ömer'i de tanıyorlardı (Allah hepsinden razı olsun). Tüm endişeleri geleceğe yönelikti.

Muhacirin bu teklife de karşı çıkar ve idarenin tek elde toplanmasını isterler. Delilleri de Sakife gününde Hz. Ebu Bekir (ra) tarafından rivayet olunduğu söylenen, "فُرَيْشٌ" "الأئمة من فُرَيْشٍ" "İmamlar Kureyş'tendir"⁴ hadisi ile "وَلَا هَذَا الْأَمْرُ مَا يَبْقَىٰ مِنْهُمْ رَجُلَانِ" "Kureyşten yeryüzünde iki kişi de kalsa, bu işin sahipleri onlardır"⁵ hadisine sarılırlar. Biz buraya konuya dair bu hadislerin tüm metinlerini olduğu gibi vermeye gerek duymadık. Dileyenler dipnotta verilen kaynaklara bakabilirler.

Bu arada üçüncü bir hadis de var. Bu, unutulur. Resulül-lah (s) şöyle buyurmuştur: لو سلكت الناس واديا وسلكت ا حصار واديا لسلكت وادى الأنصار "İnsanlar bir vadiye/bir tarafa, Ensar da bir başka vadiye/tarafa girse, ben kesinlikle Ensarın girdiği vadiye girer, onların olduğu tarafta yer alırdım."⁶

Burada hadislerin kritiğine girecek değilim. Burada dikkat çektiğimiz nokta, böyle bir tartışmanın var ve gerçek olduğudur. –Allah onlardan razı olsun– Burada dikkat çektiğimiz nokta, sahabenin en güzide olanlarını tenkit etmek değildir. Amacımız, onların da birer insan oldukları ve insan olarak herkeste var olan zaafırlara onların da

sahip olabilecekleridir. Zaten yüce Rabbimiz, Nebisi ve Resulü bizim peygamberimiz Hz. Muhammed (s) için:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ

“De ki: “Ben de tıpkı sizin gibi insanım. Bana tanrınızın tek bir tanrı olduğu vahyolunmaktadır...” (Kehf 18/110) buyrulmuştur. Başka bir ayette de Rabbimiz şöyle buyuruyor: “

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

“Elçileri onlara dedi ki: “Doğru; biz de tıpkı sizin gibi bir insanız. Ama Allah, tercih ettiği bir kuluna (nebilik verecek) iyilikte bulunabilir...” (İbrahim 14/11)

Hatta Nebilerin de bizim gibi birer insan, birer beşer olmaları hasebiyle, kimi zaman onlardan meydana gelen birtakım durumlar sebebiyle, yüce Allah’tan çok ağır uyarılar almışlardır. Allah’ın Nebilerinde bile birtakım yanlışlıklar ve problemlerin meydana gelmesiyle eğer onlar uyarılmış ve hatalarından dönmeleri, bir daha o türden yanlışlara düşmemeleri konusunda uyarılmışlarsa, bir peygamberlik vasfı olmayan ve uyarılmaları onlar gibi sözkonusu olmayanların da hataya düşebilecekleri ve hatta düştükleri de unutulmamalıdır.

Vakıa bu iken ve her şey bu kadar açık iken, bu gerçeklere rağmen ahkam kesenler, Resulullah ile ve hatta (haşa) Allah ile görüştiklerini ileri süren şarlatanlar, Rabbimin ayetlerini kulak ardı ederek, rivayet olmaksızın Kur’an anlaşılabilir diyerek toplumu, özellikle de Müslümanları saptıranların dün olduğu gibi bu günde var olacakları hiçbir zaman unutulmamalıdır.

Bu arada İslâm tarihinde meydana gelen kanlı savaşları, taht kavgalarını da unutmamak gerekir. Resulullah’ın Torunu ve torunlarının çocukları, kısaca Ehli Beyt sırf bu nedenle katledilmediler mi? Bu olup bitenler, kendi taraftarlarını desteklemek adına hadis imal eden ve böylece insanları birbirlerine kırdıranlar olmamış mıdır? Biz bu türden birçok rivayetleri, hadis kaynaklarına baktığımızda kesin olarak görebiliriz.

Örneğin İmam Malik’in (rh) yüz bin hadis ezberlediği ve bunlardan Muvatta adlı eserine almak için on bin kadarını seçerek beklemeye aldığı ve nihayet her yıl bunlardan “500-500” atarak, bu sayıyı, “500’e” kadar indirdiğini, ancak eserde 1700 kadar hadis yer aldığını, bunlardan 600 kadarının Müsned, 222 kadarının Mür-

sel, 613 kadarının Tabiun kavilleri/sözleri, 285 kadarının da Etbauttabiine ait ifadeler olduğu bir gerçektir. Burada aktarılanların az veya çok olmak kaydıyla aynı şekilde Buhari’de, Müslim’de, İbn Hibban’ın Sahihinde ve daha başka eserlerde, keza Ebu Davud, Tirmizi, Nesai, İbn Mace, Darekutni’nin ve Darimi’nin Sünenlerinde de yer almaktadır. Hakim’im Müstedrek eserinde, Ebu Mesud ed-Dımaşki ile daha başka nice zevatın eserlerinde de görebiliyoruz. Bütün bunlar “Nebevi Hadis” adı altında birçok ciltler dolusu oluşmuş ve giderek bu rivayetler alabildiğine artarak devam etmiş, karşımıza hepsi de Nebevi hadis olarak çıkarılmıştır.

Bunun ilkini, İmam Malik’in, Muvatta örneğinde gördük. Tercih edilen 500 kadar rivayete, sahabe, tabiun sözleri ve mezhebî görüşler eklenerek, hepsi de hadis olarak karşımıza çıkarılmıştır. Sahabe sözleri, Tabiun ve Etbauttabiine ait sözler, mezhep imamlarının söz ve içtihatları sözkonusu kitaplarda hepsi de hadis adı altında sunulmakta, Ehli Sünnete ait kaynaklarda, “Sahabe sözü hüccettir” denilirken, bunun karşısında yer alan Şia da kendi kaynaklarını öne sürerek kendilerince Ehli Beyt’ten gelmeyen hiçbir rivayeti kabul etmemekte, kendileri dışındaki rivayetleri görmezlikten gelmektedirler. Vakıa Ehli Sünnet de onlardan geri kalıyor değildir. Onlar da birtakım gerekçelerle kendileri dışındaki rivayet ve kaynakları reddetmektedirler. Taraflardan hiçbiri, bu rivayetlerin Allah’ın Kitabı Kur’an-ı Kerim ile çelişip çelişmediğine bakmıyor. Hatta kimileri de, Kur’an’ı rivayetlere bakarak değerlendirme yolunu seçiyor. Hadisle ters düşen Rabbimin ayetlerini inkar ediyor gözükmesi de, en azından onları işlevsiz duruma getiriyor.

İkinci olarak bir de hadislerin mana ile rivayeti konusu vardır. Bu konuda da bu ilim ile uğraşanlar ikiye ayrılmışlardır. Birincileri, mana ile kesin olarak hadis olması gerek lafzıyla rivayetin zorunlu ve vacip olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çünkü Hz. Nebi (s): “Tebdil ve tağyir, eksiklik ve ziyadelik olmaksızın” diye buyurmuştur. Bunların başında Muhammed b. Sirin, Kasım b. Muhammed ve Reca b. Hayve gibi zatlar gelirler. Bu görüşü savunan bu zatlar hüccet olarak Resulullah’ın (s) veda hacı sırasında buyurduğu şu hadisi göstermektedirler:

نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها وحفظها وبلغها فرب حامل فقه إلى من هو أفقه منه *“Benden bir söz işitip de onu iyice öğrenen ve başkalarına da aktaranın Allah yüzünü ağartsın. Nice ilim sahibi kimseler var ki, bu kişi, sahip olduğu bilgiyi kendisinden daha bilgili olan birine aktarır.”* Farklı bir rivayette de şöyle buyrulmuştur:

نصر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها ثم أذاها كما سمع فزب سامع أفقه من مبلغ
 "Allah, sözümü işitip de onu iyice öğrenen, sonra da işit-
 tiği gibi bir başkasına aktaran kişinin yüzünü ağartsın.
 Nice ilim işitip dinleyenler var ki, onlar kendisine bu ilmi
 aktarandan çok daha derin bir bilgiye sahip olabilirler,
 onu aktarandan daha iyi kavramış olabilirler."⁸

İkinci bir kısım ilim adamları da var ki, bunlar olayı daha bir kolaycı, daha basite indirmek suretiyle ele alıyorlar, Tesahül gösteriyorlar. Hadisin lafızıyla değil, manasıyla rivayet olunabileceğini ileri sürüyorlar ve bunun caiz olduğunu savunuyorlar. Hadisin lafızlarının değiştirilmesinde herhangi bir sakınca görmüyorlar. Bunların arasında Mısır'a gittikten sonra fikirlerinde birçok değişiklik meydana gelen İmam Şafii'yi, Terğib ve Terhib konularında bunun olabileceği hususunda Ahmed b. Hambel'i, Ebu Hanife, Süfyan Sevri, Amir eş-Şa'bi ve benzerleri gibi zatları sayabiliriz.

Bunların da dayanakları, Taberani'nin "el-Mucemu'l-Kebir" adlı eserinde, Abdullah b. Süleyman el-Leysi yoluyla gelen hadisidir. Süleyman Leysi'nin dediğine göre, kendisi: "Ey Allah'ın Resülü! Senden bir şeyler duyup öğreniyorum, fakat senin söylediğin gibi kelimesi kelimesine, olduğu gibi aktaramıyorum. Bazen bir kelime ilavesiyle, bazen de eksiklikle aktarıyorum, ne buyurursun?" diye sordum. Resulullah (s) bana: "إذا لم تُجملوا حراما ولا تحرموا حلالا" "Bir haramı helal, bir helali de haram kılmadığınız müddetçe, manaya isabet ettiğiniz sürece bir sakıncası yoktur"⁹ buyurdu.

Bunun en güzel cevabını hicri 161 (m.777) yılında vefat eden Süfyan Sevri'de görüyoruz. Kufeli ilim adamlarından olan bu zata: "Resulullah'tan (s) duyulduğu gibi bize bir hadis anlat dediklerinde bu zat, "Allah'a yemin olsun ki, böyle bir şeyi anlatamam, buna imkan da yoktur. Eğer ben size, Resulullah'tan aynen duyulduğu gibi bir hadis anlatayım, diyecek olursam, sakın bana inanmayın, beni tasdik etmeyin. Size anlatacağım o hadis, ancak manası ile olabilir" der.

Şimdi de hadis diye ifade edilen bir başka rivayet aktaralım. Ebu Umame, Hz. Nebi'den rivayetle aktarıyor. Nebi (s) şöyle buyurmuş: "Kim, işittiği gibi bir hadisi aktarırsa, eğer o iyiliği ve doğruyu belirten iyi ve doğru bir hadis ise, bu hem senin lehine, hem de onu söyleyenin lehinedir. Eğer söylenen o hadis yalansa, onu ilk olarak kim ortaya atmışsa, vebali sadece ona aittir."¹⁰ İşte bu ve benzeri rivayetler, Resulullah'ı (s), buna alet ederek, bu şekilde imal edilmiştir.

Üçüncüsü de konu aynı olduğu halde konu ile ilgili farklı lafızlarla birçok rivayetlerin gelmesidir. Hadis alanında karşımıza birçok rivayetler, hadis adı altında hacimli kitaplar olarak tenkit ve tasvip, reddiye kabilinde eserlerin çıkarılmasıdır. Buna örnek olması açısından önümüzdeki sayıda vermek kaydıyla, bize intikal eden Teşehhüt veya Tahiyat rivayetlerini sunmaya çalışacağız.

Gelecek sayıda buluşmak umuduyla Allah'a emanet olun.

Notlar

1. Buhari, Faziletu Ashabinnebiy, bap:5, h: 3668/19 (3667); Nesai, İmamet, bap:1, h: Ahmed, 1/21, 56, 396 ve 405
2. Bak: Prof. Dr. Mehmet S. Hatipoğlunun "Hilafetin Kureyşliliği" kitabı. Hâkim, Müstedrek, K. Marifetussahabe, 4/76, h:6962/2560; Beyhaki, Sünen el-Kübra, Salât, imamet bahsi. 3/420, h:5298. 8/361-362, h:16540-16546 Bağilerle savaşıma bahsi.
3. Araf, 7/179
4. Hâkim, Müstedrek, K. Marifetussahabe, 4/76, h:6962/2560; Beyhaki, Sünen el-Kübra, Salât, imamet bahsi. 3/420, h:5298. 8/361-362, h:16540-16546 Bağilerle savaşıma bahsi.
5. Bak: Heysemi, Mecmauzzevaid, h:8973, 5/248. Ancak yukarıda sunduğumuz hadiste geçen, "iki kişi de kalsa" kısmını rivayetlerde bulamadım. Bununla beraber, konu hakkında gelen rivayetler zaten bu manayı desteklemektedir. Kaynak olarak sunduğunuz Heysemi rivayeti: قُرَيْشٌ وَلَا هَذَا الْأَمْرُ فَبُرِّئُوا "Bu işin sahipleri/yöneticileri Kureyşlilerdir. İnsanların iyi olanları, Kureyşin iyi olanlarına tabi olurlar. İnsanların facir, kötü olanları da onların kötü olanlarına uyarlar." Heysemi, Mecma, h:8973, 85/248. Bu rivayetin sonunda Sa'd b. Ubade'nin Hz. Ebu Bekir'e: صَدَّقْتُ نَحْنُ الْوَزَرَاءُ وَأَنْتُمْ الْأَمْرَاءُ "Doğru söylersin, Biz veziriz, danışmanlarız, siz de Ümerasınız" dediği geçer
6. Ahmed, Müsned, h:11659/11636 (18, 9424, 10065, 22989, 13609, 12760, 12796, 12983, 13643); Zevaidul Müsned, h:2367-2368; Heysemi, Keşful Estar, h:1574; Heysemi, Mecmauzzevaid, h:8983-8984. Heysemi, Mecmauzzevaid, Menakıb, h:16472, 16488 ve 16490. Burada verilen hadis numaralarından kimisi Ebu Hureyre yoluyla gelen rivayetlerdir. Kimisi Ebu Said Hudri, Biri Hz. Ebu Bekir ve birisi de Ebu Katade'den rivayetle gelen hadislerdir. Dileyen Ahmed b. Hanbel'in Müsned adlı eserinde bunları görebilir.
7. Tirmizi, İlim, h:2658, (2657); İbn Mace, Mukaddime, h:230
8. Bu lafızla bu rivayeti bulamadım. Benzer çok rivayetler bulunmaktadır.
9. Heysemi, Mecmauzzevaid, İlim, h:693, Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, h:6372 (bazılarında bu, 6491 olarak geçmektedir.)
10. Heysemi, Mecmauzzevaid, h:692; Taberani, el-Kebir, h:7961; Elbani, Silsiletulddaife, h:1173 Hadisin ravileri arasında Cafer b. Zübeyr var. Bu adam büyük bir yalancıdır, hadis uyduran biridir.